

Глубіш Л. Я.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри технологій управління
Національного університету «Львівська політехніка»

Hlubish L. Ya.
PhD in Economics, Associate Professor,
Assistant professor of Department of Management Technologies,
Lviv Polytechnic National University

ПЕРЕШКОДИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. У статті представлено результати дослідження, спрямованого на виявлення чинників, що сприяють процесу досягнення стану системної стабільності продовольчого забезпечення населення України та стримують його. На основі отриманих результатів аналізу поля сил окреслено напрям, в якому слід спрямувати вектор регуляторних дій держави, а також обґрунтовано доцільність застосування підходу з позицій потрійного вирашу, націленого уже не на максимізацію, а на оптимізацію, оскільки передбачає узгодження цілей тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення.

Ключові слова: збалансованість, економічний інтерес, заінтересована сторона, економічний ефект, сторони ринкової взаємодії.

Вступ та постановка проблеми. Потреба людей у продуктах харчування становить основу піраміди потреб А. Маслоу, тому питанню ефективного функціонування сфери продовольчого забезпечення завжди приділялося багато уваги. Однак для її сучасного стану як середовища тристоронньої взаємодії характерна асиметрія, зумовлена дисгармонією інтересів заінтересованих сторін, що є наслідком прагнення максимізувати економічну вигоду від особистої участі у ринковій взаємодії. Необхідною є консолідація зусиль щодо досягнення компромісу між критеріями максимізації та оптимізації, що закладає підвалини для рівноправності та рівноцінності відносин, інтересів та цілей усіх заінтересованих сторін тріади «держава – виробник – споживач». З огляду на це актуалізується питання збалансування інтересів стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення як головної умови її гармонійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі зустрічаються поодинокі праці, де визначено не лише пріоритетні напрями гармонізації інтересів суб'єктів економічного простору [6], але й удосконалення механізму їх узгодження як для інноваційної макроекономічної системи [5], так і для суб'єктів зернового ринку, що базується на принципах раціональності поведінки господарюючих одиниць [3]. Результати наукового доробку цих авторів взято за основу нашого дослідження, спрямованого на пошук шляхів збалансування інтересів стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення з огляду на причини, що стримують процес досягнення стану системної стабільності забезпечення населення України продовольством.

Метою роботи є виявлення чинників, що перешкоджають досягненню стійкої тенденції зростання кількісних і якісних параметрів споживання населенням країни продуктів харчування та на основі отриманих результатів обґрунтування шляхів усунення або мінімізації їх негативного впливу задля збалансування інтересів стейкхолдерів, тобто учасників тристоронньої взаємодії, як обов'язкової умови гармонійного розвитку сфери продовольчого забезпечення та економічної системи загалом.

Результати дослідження. Тривалий процес реформування вітчизняної економіки слугує підставою проведення

досліджень щодо забезпечення гармонійного розвитку вітчизняної економічної системи та окремих її складових на засадах збалансованого функціонування. Загальновідомо, що обов'язковою умовою економічного розвитку є економічна свобода (незалежність), що є похідною від економічної безпеки. Серед множини складових останньої чи не найважливішою компонентою є продовольча безпека, оскільки потреба у продуктах харчування є однією з фізіологічних потреб кожного. Попри те, що здоров'я людини має неабияке значення для усіх сфер, галузей та економіки загалом, сучасний стан сфери продовольчого забезпечення як середовища тристоронньої взаємодії господарюючих суб'єктів є розбалансованим. Адже держава, виробник та споживач є суб'єктно-функціональними складовими сфери продовольчого забезпечення та одночасно протилежними сторонами ринкових відносин, стейкхолдери яких, керовані усвідомленою вигодою, переслідують власні інтереси та реалізують їх, виконуючи властиві їм функції в ході конкурентних економічних відносин відповідно до поставленої мети. Звідси випливає, що під економічним інтересом слід розуміти усвідомлену заінтересованою стороною економічну вигоду, очікувану від реалізації стратегії взаємодії.

Множинність стейкхолдерів суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення і різноспрямованість їх цілей та економічних інтересів породили низку протиріч та, зрештою, призвели до продовольчого неблагополуччя. Зокрема, споживач прагне задовольнити свої потреби в продовольстві, отримавши максимум користі від спожитих товарів, заплативши за них низьку ціну. Виробник, навпаки, переслідує мету реалізувати продовольчу продукцію за максимально високою ціною, мінімізувавши витрати на її виробництво.

Вирішення проблем конфронтації та різновекторності прагнень щодо отримання економічної вигоди між сторонами ринкової взаємодії з огляду на динамічність сучасного ринку можливе завдяки активізації діяльності держави, яка, вміло використовуючи наявні регуляторні важелі, окреслить організаційно-правові рамки поведінки носіїв економічних інтересів, вводячи певні правові та економічні обмеження, задля досягнення оптимального формату

взаємодії. Його сутність полягає у виборі стейкхолдерами не найбільш бажаного результату з їх множини, а результату, здатного забезпечити вигоду для усіх сторін ринку одночасно, тобто оптимального. Зміст і форма самої ринкової взаємодії визначаються множиною факторів впливу і будуть підпорядковані об'єктивним економічним законам та закономірностям, що породжуватимуться виробничо-господарськими відносинами.

З огляду на це визначальним чинником ефективного функціонування вітчизняної сфери продовольчого забезпечення є визначення пріоритетів щодо оптимального варіанта її структури, що виявляється у системі відповідних пропорцій. Для того щоб визначити, у якому напрямі слід спрямувати вектор регуляторних дій держави, доцільно виявити та встановити співвідношення між чинниками, що сприяють процесу досягнення стану системної стабільності продовольчого забезпечення населення України та стримують його. В цьому разі вважаємо доцільним застосувати аналіз поля сил, оскільки він є тим інструментом, який дає змогу виявити можливості та сильні сторони, притаманні вітчизняній сфері продовольчого забезпечення, а також чітко окреслити недоліки її функціо-

нування й загрози, відповідно до яких, можна визначити вектори розвитку сфери продовольчого забезпечення на конкретну перспективу з урахуванням отриманого досвіду та національних особливостей її становлення та функціонування (рис. 1).

Виявлені в ході аналізу поля сил досягнення стану системної стабільності процесу продовольчого забезпечення слабкі сторони та потенційні загрози є наслідком самоусунення держави від регуляторних процесів. З метою недопущення погіршення ситуації щодо продовольчої безпеки держава, узгоджуючи діалектичний взаємозв'язок економічних інтересів виробників і споживачів на принципах часткового узгодження економічних потреб та відповідного їх задоволення, має працювати над усуненням цих негативних впливів. Із частковим узгодженням економічних потреб виробника і споживача та відповідним їх задоволенням ототожнюється рівність граничних жертв, яка є головною умовою узгодженої ринкової взаємодії, бо є тим інструментом, що дає змогу досягти бажаного результату функціонування сфери продовольчого забезпечення – продовольчого благополуччя, а не максимально можливої економічної вигоди для кожної заінтересованої сторони.

Досягнення стійкого стану системної стабільності, що характеризується відсутністю загрози щодо виробництва, надходження та споживання населенням дієтично повноцінних продуктів харчування відповідно до фізіологічних норм

Сили «За»

(сильні сторони і можливості)

1. Ємність внутрішнього та зовнішнього ринків продовольства.
2. Сприятливі природно-кліматичні умови для ведення сільського господарства.
3. Автономність та економічна самостійність вітчизняної сфери продовольчого забезпечення.
4. Потужний потенціал вітчизняної сфери продовольчого забезпечення.
5. Фізична доступність в кількісному відношенні.
6. Самозабезпеченість продуктами харчування сільського населення за рахунок ведення особистого селянського господарства.
7. Квоти і тарифи на вітчизняне продовольство з боку ЄС з огляду на членство України в СОТ.
8. Наявність продовольчої програми соціального захисту.
9. Використання продовольства як потужного інструмента на світовій арені.

Сили «Проти»

(слабкі сторони і загрози)

1. Застарілі виробничі потужності та технології підприємств вітчизняного АПК.
2. Низький рівень купівельної спроможності вітчизняного споживача, зумовлений високим рівнем безробіття та інфляційними коливаннями через політичну нестабільність в країні.
3. Зниження технологічних якостей продовольства.
4. Погіршення харчової цінності продуктів харчування.
5. Дієтична неповноцінність продовольства.
6. Низький рівень фізичної та економічної доступності продуктів харчування для окремих верств населення.
7. Недотримання ресурсозберігаючих та ресурсовідновлювальних технологій в ході виробництва продуктів харчування через низький рівень державних витрат на науково-дослідні роботи.
8. Недосконала система контролю якості та безпеки продуктів харчування відповідно до прийнятих міжнародних стандартів та норм.
9. Низький рівень гастрономічної культури серед населення.
10. Погіршення стану інфраструктури країни.
11. Погіршення якості ґрунтів та, як наслідок, забруднення ґрунтових вод.
12. Високий рівень безробіття та, як наслідок, масова міграція населення до країн Західної Європи.
13. Масштабна соціально-економічна криза на фоні бойових дій на сході країни.
14. Високий рівень корумпованості усіх гілок влади.

Рис. 1. Аналіз поля сил досягнення стану системної стабільності процесу продовольчого забезпечення

Державі як третій суб'єктно-функціональній складовій сфери продовольчого забезпечення слід зосередити зусилля на пристосуванні наявних регуляторних механізмів до вимог часу. Тобто слід створити умови для угодженої в часі і просторі поведінки заінтересованих сторін трьох суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення та досягнення в такий спосіб і такої структурної пропорції в розподілі економічної вигоди між ними, яка б дала змогу отримати загальний ефект – досягнення стану системної стабільності продовольчого забезпечення населення.

Необхідним є напрацювання механізмів координованості поведінки множини стейкхолдерів суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення, що закладе концептуальну основу її гармонійного розвитку. Гармонізація функціонування вітчизняної сфери продовольчого забезпечення уособлює проект дій та безпосередньо дії, спрямовані на досягнення гармонії, тобто стану, до якого слід прагнути усім її суб'єктно-функціональним складовим. Характерними атрибутами кожного проекту є його

місія, стратегічна мета та тактичні цілі. Тому, виходячи з цих міркувань та поділяючи думку автора, який трактує гармонію як оптимальну різноманітність, що виявляється в сукупності господарюючих одиниць чи формуючих єдине органічне ціле частин, елементів, пов'язаних деякими відносинами як єдністю [7, с. 111], вважаємо, що функціонування сфери продовольчого забезпечення як середовища тристоронньої ринкової взаємодії має бути орієнтоване на її місію, мету та цілі, сформульовані у логічній послідовності. Місія, стратегічна мета, тактичні цілі та завдання суб'єктно-функціональних складових, тобто сторін ринку, мають бути орієнтовані на загальну місію, стратегічну мету та тактичну ціль функціонування сфери продовольчого забезпечення, одночасно слугувати орієнтиром для формулювання мети, цілей і завдань господарської діяльності стейкхолдерів, якими кожна зі сторін представлена на ринку.

Розвиток економічної системи безпосередньо залежить від продуктивної діяльності людини як «ядра системи взаємодій» [1, с. 70], тому місією функціону-

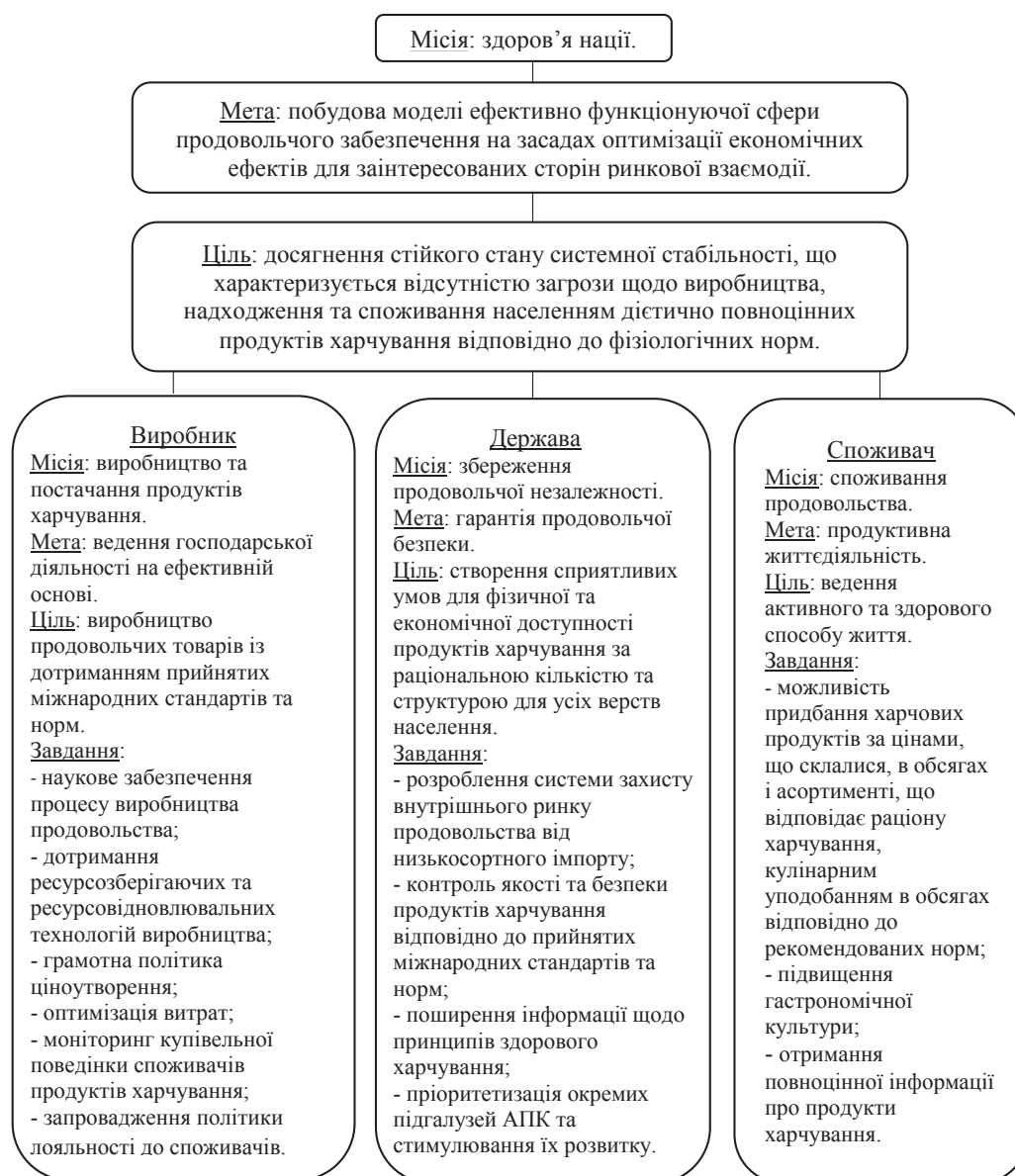

Рис. 2. Дерево цілей функціонування сфери продовольчого забезпечення

вання вітчизняної сфери продовольчого забезпечення є здоров'я нації (рис. 2). Її буде досягнуто тоді, коли цілі та завдання кожної заінтересованої сторони усіх суб'єктно-функціональних складових триєдиного механізму сфери продовольчого забезпечення відповідатимуть меті, цілям і завданням її функціонування. Такий підхід закладає підвалини рівноправності відносин, інтересів та цілей усіх заінтересованих сторін тристоронньої взаємодії.

Зусилля стейкхолдерів усіх суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення мають бути спрямовані на потрійний вииграш (вигоду), оскільки він вказує на три мети: для виробника – ведення господарської діяльності на ефективній основі; для споживача – продуктивна життєдіяльність; для держави – гарантування продовольчої безпеки. Одним з основних компонентів підходу з позицій потрійного вииграшу, націленого уже не на максимізацію, а на оптимізацію, оскільки передбачає узгодження цілей тріади суб'єктно-функціональних складових «державна – виробник – споживач», є досягнення продовольчого благополуччя.

Такі міркування дають змогу стверджувати, що діалектичний метод пізнання та вирішення протиріч, який базується на принципі єдності та боротьби протилежностей, вичерпав себе, натомість постає необхідність переходу до триєдиної концепції, сутність якої полягає в гармонізації трьох частин, що становлять єдине ціле [9]. Триєдність досягається в результаті не просто взаємодії, а взаємного проникнення трьох узгоджуваних між собою категорій, які досить легко піддаються ідентифікації та вектороутворенню гармонійної діяльності [2], тому тріалектику прийнято вважати методом і теорією пізнання гармонійного розвитку економічних систем, оскільки, окрім двох протилежностей, вона передбачає наявність третього сполучного елемента, отже, всезагальність закону єдності протиріч розглядається як певна тріада [4, с. 86].

Звідси випливає, що систему реалізації економічних інтересів можна визначити як єдність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою структурних елементів сфери продовольчого забезпечення, економічні інтереси яких виникають і реалізуються в ході їх ринкової взаємодії, обумовленої відносинами власності, принципом економічної вигоди, мотивами і стимулами, через досягнення ними конкретних економічних цілей, що виражають ступінь задоволення їх економічних потреб, спектр яких формується під впливом системи цінностей, навіяних нагальними проблемами часу, та еволюціонує відповідно до етапів розвитку економічних відносин. Це свідчить про взаємозалежність заінтересованих сторін, яка обумовлює їх співробітництво, бо, не задовольнивши економічні інтереси одна одної, жодна із заінтересованих сторін не зможе реалізувати власні.

Безумовно, економічні інтереси стейкхолдерів тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення мають право бути реалізованими, проте до певної граничної межі, а саме доки вони не перешкоджають реалізації економічних інтересів інших стейкхолдерів сфери продовольчого забезпечення як середовища взаємодії, створюючи загрозу досягненню стійкого стану системної стабільності процесу продовольчого забезпечення. Сама ж стійкість забезпечується компромісом стейкхолдерів щодо збалансування їх економічних інтересів, тобто досягнення структурної пропорції в розподілі економічної вигоди між ними [10], що забезпечить їх гармонійну взаємодію, а отже, ефективне функціонування вітчизняної сфери про-

двольчого забезпечення, бо досягнення гармонійності є обов'язковою умовою ефективності.

Досягнення стану системної стабільності процесу продовольчого забезпечення населення країни на засадах взаємоузгодженої реалізації економічних інтересів потребує активізації діяльності держави, яка покликана створити і підтримувати такі умови, які б сприяли ефективній взаємодії та реалізації економічних інтересів всіх її учасників. Одночасно пріоритетами державної продовольчої політики мають стати заходи матеріально-технічного та техніко-технологічного оновлення виробничих потужностей стейкхолдерів вітчизняного АПК через здешевлення кредитів комерційних банків. Проте компенсацію доцільно здійснювати безпосередньо виробникам та продавцям агротехніки, а продавати варто за ціною, зниженою на суму компенсації. Одночасно слід запровадити суворий контроль за цільовим використанням коштів, зобов'язавши виробників складної агротехніки отриману компенсацію спрямовувати на проведення науково-конструкторських робіт, впровадження новітніх технологій виробництва, покращення якості, надійності та продуктивності техніки.

З метою недопущення опортуністичної поведінки заінтересованих сторін тріади суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення прерогативою державної продовольчої політики має стати популяризація здорового харчування та здорового способу життя населення країни, оскільки це на фоні масштабної соціально-економічної кризи, зумовленої бойовими діями на сході України та новою хвилею масової міграції працездатного населення до країн Західної Європи та Північної Америки, спровокованої високим рівнем безробіття та пенсійною реформою, є чи не єдиним засобом збереження здорового генофонду нації.

Суттєвої уваги з боку держави потребує питання відновлення та розвитку інфраструктури, жорсткого контролю за якістю продуктів харчування як вітчизняного, так і імпортного походження, їх відповідності міжнародним нормам і стандартам, а також розвитку та пропагування гастрономічної культури серед населення як одного з проявів української ідентичності та соціального феномена формування солідарного українського суспільства. Не менше значення мають підтримка та розвиток ініціатив з фінансової грамотності, які охоплюють всі цільові групи суспільства, а саме від школярів до пенсіонерів.

Висновки. Таким чином, проблему досягнення стану системної стабільності процесу продовольчого забезпечення населення країни слід вирішувати не відособлено, а з урахуванням циклічності економічних систем, явищ і процесів. Тому державна продовольча політика повинна мати системний характер та охоплювати не тільки виробничу сферу агропромислового комплексу, але й питання здорового харчування населення, якості та безпеки продовольства, розвитку сільських територій, наукового забезпечення, фінансової грамотності населення. Натомість в Україні застосовувалися лише окремі елементи цілісної системи регулювання, внаслідок чого сучасний стан вітчизняної сфери продовольчого забезпечення є розбалансованим, що призвело до продовольчого неблагополуччя населення країни.

Подальші наукові дослідження слід розвивати в напрямі розроблення чіткої методики та алгоритму застосування інструментарію для побудови оптимального формату взаємодії стейкхолдерів суб'єктно-функціональних складових сфери продовольчого забезпечення України з метою збереження здорового генофонду нації.

Список використаних джерел:

1. Івашук Ю. Емерджентний інституційний порядок в економіці та його поведінкові підстави. Економічна теорія. 2016. № 3. С. 69–81.
2. Муратов А. Проблемы гармоничного развития предприятий и территориальных образований. Новокузнецк, 2012. 269 с.
3. Нікішина О. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна). Економіка харчової промисловості. 2010. № 4. С. 42–48.
4. Островская Е. Триалектика как метод мышления. Вопросы культурологии. 2009. № 2. С. 85–86.
5. Рябцева Н., Алсуф'єва О. Механізм узгодження економічних інтересів в інноваційній макроекономічній системі. Економічний вісник. 2013. № 2. С. 77–84.
6. Статівка Н. Гармонізація інтересів суб'єктів економічного простору в процесі державного регулювання економіки. Державне будівництво. 2008. № 1. Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-1/doc/1/08.pdf>.
7. Чаплыгин В. Асимметричность экономического развития: к вопросу о гармонии и симметрии. Вестник Калининградского филиала Санкт-петербургского университета МВД России. 2013. № 3(33). С. 110–113.
8. Чмут А. Сутність гармонізації як економічної категорії. Modern economics. 2017. № 1. С. 61–65.
9. Устойчивое развитие. URL: [http://yandex.ru/ru.wikipedia.org/wiki/устойчивое развитие](http://yandex.ru/ru.wikipedia.org/wiki/устойчивое_развитие).
10. Freeman R.E. Strategic Management: A stakeholder approach. Cambridge University Press, 2010.

**ПРЕПЯТСТВИЯ ГАРМОНИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
СФЕРЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ**

Аннотация. В статье представлено результаты исследования, направленного на выявление факторов, способствующих процессу достижения состояния системной стабильности продовольственного обеспечения населения Украины и сдерживающих его. На основе полученных результатов анализа поля сил очерчено направление, в котором следует направить регуляторный вектор регуляторных действий государства, а также обоснована целесообразность применения подхода с позиций тройного выигрыша, нацеленного уже не на максимизацию, а на оптимизацию, поскольку предусматривает согласование целей триады субъектно-функциональных составляющих сферы продовольственного обеспечения.

Ключевые слова: сбалансированность, экономический интерес, заинтересованная сторона, экономический эффект, стороны рыночного взаимодействия.

THE BARRIERS OF FOOD PROVISION SPHERE' HARMONIC DEVELOPMENT

Summary. The article presents the results of the research aimed at identifying factors, which promote and restrain the process of achieving the state of systemic stability of the food supply of the population of Ukraine. On the basis of the obtained results of the Force field analysis, determined the direction, in which the vector of regulatory actions of the state should be directed. The feasibility of the approach from the standpoint triple win, aimed not at maximization, but on optimization, because it involves the coordination of the goals of the triad of subjective-functional constituents of food supply, also grounded.

Key words: balancing, economic interest, stakeholder, economic effect, sides of the market interaction.